

ПРОБЛЕМАТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

У статті аналізується стан досліджуваної проблеми. Визначено, що у підготовці майбутніх вчителів питанню професійної орієнтації школярів приділяється недостатньо уваги. У студентів педагогічних спеціальностей не формуються навички спілкування з батьками, компоненти професійної роботи із сім'ями школярів. Вчитель-предметник і класний керівник є значущими ланками у процесі комплексної професійної роботи у школі. Професійна орієнтація може бути ефективною лише в разі комплексного підходу, недостатній рівень підготовки вчителів перериває такий комплекс і знижує ефективність заходів із професійного орієнтування учнів шкіл.

Як окрему проблему виділено питання відсутності зв'язку країни з освітою, а саме незв'язаність ринку праці із професійною орієнтацією учнів шкіл. Це призводить до дисбалансу у сфері трудової зайнятості, попит на необхідні для країни професії не відповідає кількості спеціалістів. Такий стан речей є однією із причин погіршення економічного стану країни. Як позитивний приклад наведено систему професійної орієнтації школярів у Німеччині, де професійну орієнтацію проводять згідно з аналізом ринку праці та прогнозуванням професійного попиту. Окрім того, професійна орієнтація у школах Німеччини має практичний характер – учні шкіл мають можливість випробувати себе в різних професіях під час професійної практики.

Як підтвердження наявності проблеми професійної орієнтації у школах, а саме її відсутності, наведено результати опитування, згідно з якими жоден з анкетованих учнів (200 учнів 9–11 класів) не брали участі в заходах із професійної орієнтації. Це також свідчить про нерозуміння вчителями та адміністраціями шкіл важливості процесу професійного самовизначення у формуванні особистості дитини. Таке відношення педагогічного колективу до професійної орієнтації учнів є результатом вищої педагогічної освіти, яка не актуалізує важливість заходів із професійної орієнтації у навчально-виховному процесі та не формує відповідні вміння та навички їх проведення.

У результаті дослідження було запропоновано наступні шляхи вирішення досліджуваної проблеми: введення професійного компонента до кожної навчальної дисципліни, вивчення питання професійної роботи у школі шляхом введення окремої навчальної дисципліни, актуалізація знань з професійної орієнтації шляхом розкриття значення професійної орієнтації в школі для стану економіки країни.

Ключові слова: професійна орієнтація, студент, учень, випускник, вчитель, підготовка, педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Результатом шкільного процесу повинна бути особистість, яка володіє набором вмінь і навичок, є соціально пристосованою до роботи в колективі та професійно спрямованою. Саме професійна спрямованість є найменш розвиненою у сучасних випускників українських шкіл. Ефективність професійної орієнтації школярів є важливою структурою економічного стану країни, адже професійний вибір випускників шкіл має відповідати потребам ринку праці та країни загалом. На жаль, в Україні професійна орієнтація є недооціненою, держава не віділяє необхідних ресурсів для її проведення. Окрім того, професійно спрямована молодь є успішною та фінансово забезпеченою, що впливає на рівень життя населення. Для подолання цієї проблеми потрібна реформа не лише шкільної освіти, а й системи підготовки майбутніх вчителів. Сьогодні педагогічна освіта в Україні не формує у майбутніх вчителів вмінь і навичок професійного орієнтування школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику підготовки майбутніх вчителів до професійної орієнтації досліджували О. Абдуліна, Ю. Бабанський, В. Витязев, В. Зінченко, С. Золотухіна, Л. Кондрашова, Є. Павлютенков, В. Рижов, В. Сидоренко, С. Сисоєва, Б. Ханжарова, М. Ховрич, Н. Шадієв, О. Негривою, Д. Завітренко, М. Чумак, І. Чорна; питанням готовності вчителів до проведення професійної роботи у школах присвячені роботи таких науковців, як Д. Завітренко, М. Коломієць, О. Негривою, Н. Олефіренко, Н. Понамарьова, П. Сатанівський, В. Харламенко, Г. Шляхта, М. Янцур.

Мета статті – проаналізувати проблематику сучасних підходів до формування вмінь професійного орієнтування школярів у майбутніх вчителів і запропонувати шляхи вдосконалення системи підготовки майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу. Шкільна освіта є основною ланкою не лише освіти людини, а й

виховання. Саме під час навчання у школі дитина стає соціально адаптованою особистістю та набуває життєвої зорієнтованості. За останні двадцять п'ять років освіта в Україні, як середня, так і вища, була реформована на всіх рівнях і реформується дотепер, але ефективної реформи в напрямі професійної орієнтації школярів і підготовки вчителів до проведення профорієнтаційної роботи у школі досі не було [1, с. 448].

Вчитель-професіонал, котрий володіє теоретичними знаннями, вміннями та навичками, що відповідають сучасності, та є професійно спрямованою особистістю – мета закладів вищої педагогічної освіти. Ефективність навчально-виховного процесу у школі залежить від якості підготовки майбутніх вчителів. Сформуванню професійної спрямованості може лише вчитель, який пройшов професійну підготовку в цьому напрямі. Тому дуже важливо модернізувати систему вищої освіти згідно з вимогами сьогодення.

XXI століття стало часом швидкого розвитку технологій і різких змін звичного устрою життя. Сучасна система освіти, як шкільної, так і вищої, не встигає за розвитком технологій і життєвими змінами. Тому модернізація педагогічної освіти та підготовка вчителя як сучасного професіонала – першочергове питання розвитку освіти в Україні.

Професійна орієнтація школярів – це система організації та проведення навчально-виховної роботи, спрямованої на допомогу учнівській молоді у виборі професії відповідно до інтересів і потреб суспільства в кадрах, засвоєння учнями необхідних знань про соціально-економічні та психофізіологічні умови правильного вибору професії, формування в них умінь аналізувати вимоги різних професій до психологічної структури особистості, а також свої професійно значущі якості, шляхи та засоби їх розвитку [2, с. 21].

Управління професійною орієнтацією учнів у школах відбувається на двох рівнях: організаційно-педагогічному та психолого-педагогічному. Перший рівень реалізується безпосередньо у навчально-виховному процесі та включає в себе заходи із профорієнтації, бесіди, зустрічі тощо. Другий рівень включає в себе роботу не лише вчителя, а й шкільного психолога. Основа психолого-педагогічного рівня профорієнтації – особисті бесіди класного керівника та психолога з учнями.

Важливою ланкою у професійній орієнтації учнів шкіл відіграють вчителі-предметники, адже саме вони формують ставлення школярів до свого предмету та професій, що з ним пов'язані. Г. Шліхта у своїх працях виділяла такі етапи профорієнтаційної роботи вчителів-предметників: включення профорієнтаційного матеріалу в обрані теми; визначення форми профорієнтаційної роботи; аналіз літератури стосовно професій, які відповідають предмету; індивідуальний підхід

до учнів і психологічний аналіз їхніх здібностей із подальшим обговоренням. Саме вчитель-предметник повинен аналізувати хист учнів до свого предмету, виявляти особливі здібності. Також особливу увагу Г. Шліхта приділяє доцільності профорієнтаційної роботи, зв'язку форм викладу та теми уроку [3].

На практиці у школах України професійна орієнтація учнів на низькому рівні. Згідно з анкетуванням, яке було проведено у школах м. Харкова у 2019 р., жоден із 200 опитаних учнів (9–11 клас) не відвідував заходів із професійної орієнтації. Жахливим є і той факт, що для самих вчителів таке поняття, як профорієнтація є туманим, незрозумілим і необов'язковим. Такий стан речей є результатом недосконалої педагогічної освіти, яка не формує у майбутніх вчителів низку необхідних навичок.

Головною і водночас глобальною проблемою питань професійної орієнтації в освіті в Україні є відсутність співпраці між органами влади країни та сферою освіти. Міністерство соціальної політики України є головним органом влади у забезпеченні реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та трудових відносин. Центральним органом виконавчої влади є Державна служба зайнятості – централізована система державних установ, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством соціальної політики України.

Основними завданнями центральної служби зайнятості є допомога в пошуку роботи та працівників, підтримка безробітних і різні види діяльності в межах відносин «служба зайнятості – роботодавець» і «служба зайнятості – працівник» [4].

У діяльності жодного органу влади немає завдань із професійної орієнтації учнів шкіл, ніяк не регулюються відносини з освітніми установами. Прикладом успішного регулювання професійної орієнтації у школах під керівництвом держави є освітня система Німеччини, де результати аналізу ринку праці є основними у професійній орієнтації школярів [5, с. 298–304].

Звісно, сьогодні майбутнього вчителя формують згідно з усіма необхідними компетентностями, але важливість формування професійної спрямованості школяра та зв'язок вдалої системи профорієнтації з економікою країни як окрема компетентність не закладаються в майбутнього вчителя. Із цього можна зробити висновок, що насамперед необхідно налагодити зв'язок між потребами країни, ринку праці й особливостями навчально-виховних процесів у школі, а також включити в педагогічну освіту формування навичок у майбутнього вчителя співпраці з вищезазначеними органами влади.

Педагогічна діяльність у школах включає в себе навчання та виховання школярів. Звісно, саме до

цього в педагогічних вишах готують студентів, але професія вчителя включає в себе ще один важливий напрям – роботу з батьками. Майбутнього вчителя навчають проводити батьківські збори, та на цьому підготовка до взаємодії із сім'ями учнів закінчується. Це є великою прогалиною, яка стосується і професійної орієнтації учнів.

Сьогодні, коли здебільшого батьки займаються роботою, власним бізнесом, багато дітей позбавлені взаєморозуміння із сім'єю та духовного спілкування з батьками. В. Сухомлинський описував таку модель виховання: «Виховання, позбавлене постійного, повсякденного духовного спілкування дітей із батьками, – ненормальне, потворне виховання, яким є ненормальне, потворне життя батьків без постійної турботи про дітей» [6]. Батьки, котрі насправді майже не знають свою дитину, починають вирішувати її долю самостійно. Саме на цьому етапі будь-яка профорієнтаційна робота втрачає сенс, адже дуже мало підлітків може протистояти думці батьків. Щоб не допускати таких випадків, вчителі повинні проводити профілактичну роботу з батьками, демонструвати їм результати профорієнтаційної роботи з учнями, проводити відповідні бесіди й акцентувати увагу батьків на індивідуальних особливостях їхніх дітей.

Під час підготовки майбутніх вчителів у студентів не формують вміння роботи з батьками та розуміння важливості цього процесу. Це питання є дуже важливим і повинно бути розглянутим за умов реформування вищої педагогічної освіти.

М. Янцур сформулював основні методичні умови підготовки майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи у школах. Хоча його робота націлена на вчителів технологій, ці методичні умови є універсальними та можуть використовуватися у підготовці й інших вчителів-предметників:

1) Розробка та введення дисциплін із профорієнтації з попередньою пропедевтичною підготовкою студентів до їх вивчення. Удосконалення наявних дисциплін з урахуванням специфіки педагогічної діяльності у різних закладах освіти.

2) Профорієнтаційна спрямованість навчальних предметів, дослідницьких робіт студентів, педагогічної практики.

3) Націленість підготовки майбутніх учителів до профорієнтаційної роботи не лише з учнями, а і з їхніми сім'ями.

4) Постійне оновлення профорієнтаційних програм відповідно до змін у соціально-економічному житті країни [7].

Нині маємо позитивний приклад підготовки майбутніх учителів до професійної орієнтації у школах – Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, в якому цю підготовку забезпечує дисципліна «Професійна орієнтація та методика профорієнтаційної роботи» [8].

Завдяки цьому курсу студенти мають можливість ознайомитися на всіх рівнях із питанням професійної орієнтації школярів, теоретично засвоїти методики профорієнтаційної психодіагностики. Протягом курсу у майбутніх вчителів формується вміння ефективного планування профорієнтаційної роботи. Окрім того, такий курс актуалізує важливість професійної орієнтації школярів у майбутніх вчителів, розвиває творчий підхід до реалізації профорієнтаційних методів і виховує відповідальне ставлення до професії вчителя загалом.

Наявність такого курсу є обов'язковою в кожному ЗВО, що готує майбутніх вчителів, адже вчитель-предметник, особливо класний керівник, відіграють важливу роль у виборі учнем «улюбленого» шкільного предмету та майбутньої професії.

Висновки і пропозиції. Підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності включає в себе формування вмінь і навичок не лише педагогічної та виховної діяльності у школі, а і взаємодії з учнями на психологічному рівні. Основною складовою частиною виховного процесу у школі є професійна орієнтація учнів, що включає в себе роботу не лише із самими учнями, а й із членами їхніх сімей. Для ефективної реалізації цього процесу необхідна якісна підготовка майбутніх вчителів у закладах вищої освіти. Для досягнення цього результату необхідно ввести профорієнтаційний компонент до кожного навчальної дисципліни, а також посилити профорієнтаційну підготовку шляхом введення окремої навчальної програми для студентів педагогічних ЗВО.

Список використаної літератури:

1. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
2. Професійна орієнтація : підручник / за ред. О.М. Ігнатівич. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.
3. Шліхта Г. Профорієнтація через навчальний предмет. *Освіта регіону*. 2011. № 3.
4. Офіційний сайт Державного центру зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/prosluzhbu>.
5. Кузів М.З. Особливості профорієнтаційної роботи в Німеччині та Україні в умовах ринку праці. *Вісник Львівського університету*. Вип. 25. С. 298–304.
6. Сухомлинський В.А. О воспитании. Москва : Политиздат, 1985. 270 с.
7. Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. Київ, 2012. 464 с.
8. Офіційний сайт Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. URL: <http://chnpu.edu.ua/>.

Mohylna Yu. Problems of preparation of future teachers for career guidance of pupils

The article analyzes the state of the researched problem. It is determined that insufficient attention is paid to the issue of career – guidance of pupils during the training of future teachers. Students of pedagogical specialties do not develop skills of communication with parents, components of career guidance work with pupils' families. The subject teacher and the homeroom teacher are knowledgeable in the process of complex career guidance work at school. Career-guidance can be effective only in the case of an integrated approach, insufficient level of teacher training interrupts such a complex and reduces the effectiveness of measures for vocational guidance of school students.

A separate problem is the lack of connection between the country and education, namely, the lack of connection between the labor market and the career guidance of the pupils. This leads to an imbalance in employment, the demand for the necessary professions for the country does not match the number of specialists. This is one of the reasons for the deteriorating economic situation in the country. As a positive example, the system of career guidance of pupils in Germany is given. It is in this country that career guidance is conducted according to the analysis of the labor market and forecasting of professional demand. In addition, career guidance in German schools is practical – pupils have the opportunity to test themselves in various professions during career guidance practice.

As a confirmation of the presence of the problem of career guidance in schools, namely its absence, the results of the survey are given. According to these results, none of the surveyed pupils (200 pupils from 9–11 grades) took part in career guidance activities. It also indicates a lack of understanding by teachers and school administrations of the importance of the process of professional self-determination in shaping a child's personality. This attitude of the teaching staff to the career guidance of pupils is the result of higher pedagogical education, which does not actualize the importance of career guidance measures in the educational process and does not form the relevant skills and abilities to conduct them.

The study proposed the following ways to solve the problem: the introduction of career guidance component in each discipline, studying the issue of career guidance in school by introducing a separate discipline, updating knowledge of career guidance by revealing the importance of career guidance in school for the economy.

Key words: *career-guidance, student, pupil, graduate, teacher, training, pedagogical education.*